

סוגיה ב: מהות החיוב

רקע

"מצות חנוכה נר איש וביתו" - אדם אחד מוציא את כל המשפחה ידי חובתה. נשאלת השאלה האם המצוה היא מצוה על כל אחד ואחד, ובעל הבית מוציא את כולם מדין שליחות, או שהמצוה חובת הבית, ולכן מספיק שאחד בבית ידליק.

מקורות

- א. שבת כא: "ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו... על שלחנו ודיו" שבת כג. "אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה... בגו ביתאי"
- ב. תוס' כא: ד"ה והמהדרין רמב"ם הל' חנוכה פ"ד הל' א-ג
- ג. פני יהושע ד"ה בגמרא תנו רבנן שפת אמת ד"ה ובגמרא, "ויש לעיין אי המצוה... בכמה דוכתי"
- ד. רי"ף י. באלפס, "אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה... לאדלוקי משום חשדא" ר"ן ד"ה אמר רב ששת רא"ש סי' ח, "... לאדלוקי משום חשדא"
- ה. שליחות בנר חנוכה

<p>רא"ש פסחים פ"א סי' י, "וליהדליק נר... ר"ן ד. באלפס ד"ה ומיהו איכא רבינו דוד פסחים ז: ד"ה ולכל הפירושים</p>	}	<p>חובות הנוסח "הנהגות מברכים" להדליק נר, ולא "על הדלקת נר", הרי כל מצוה שניתן לעשות על ידי שליח, מברכים "על", "על המילה", "על ביעור חמץ" וכד'</p>
---	---	--
- ו. שו"ע סי' תרעא סע' א-ב ומשנה ברורה [במיוחד ס"ק ה, ח-ט] סי' תרעז סע' א וכל המשנה ברורה

פני יהושע מסכת שבת דף כא עמוד ב

בגמרא תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו. נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד דקיימא לן נמי [קרושין מא.] מצוה בו יותר מבשלוחו אלא דשאני הכא שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית ועדיין צ"ע:

שפת אמת מסכת שבת דף כא עמוד ב

ויש לעיין אי המצוה נר א' בבית כמו מזוזה וכמו נר שבת דכל שהדליק לשם שבת אף שהדליק מי שיהיה די ולפ"ז אפשר דגם ב' בעלי בתים הדרים בבית אחד די להם בנר אחד והא דאושפיזא משתתף בפריטי י"ל שהוא כדי לעשות המצוה בממונו אבל מדינא יוצא או נימא דהמצוה על כל אדם אלא דבעה"ב מוציא כל ב"ב אבל א"כ קשיא פשיטא דכל מצוה יכול להוציא חבירו [אכן הר"ן פ"ק דפסחים כתב דכיון דצריך להשתתף בפריטי ואינו יוצא אלא בשל עצמו אין המצוה

יכולה להתקיים ע"י אחר ומשו"ה מברך להדליק ע"ש ומשמע דמדינא אינו יוצא בלא שיתוף אך אם הוא סמוך על שלחן בעה"ב א"צ שיתוף כמ"ש המג"א ריש (סי' תרע"ז) בשם המהרש"ל ע"ש] ונ"מ לפי הנ"ל במהדרין אי כ"א מצוי לברך דאי מטעם שליחות א"כ המהדרין אין מכוונים להוציא ורשאי כ"א לברך אבל אי המצוה רק על הבית וא"צ כוונה להוציא א"כ על מצות הידור בלבד א"י אי רשאי לברך הגם די"ל דכך תיקנו וגם זה בכלל המצוה ושייך עליו ברכה אף דאינו מחויב מ"מ שייך וציונו כדמצינו בכמה דוכתי.

רא"ש מסכת פסחים פרק א סימן י
ולהדליק נר של חנוכה אע"ג דאפשר לעשות ע"י שליח אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס.

ר"ן פסחים ד. באלפס ד"ה ומיהו
ומיהו איכא למידק בהאי כללא דהא הדלקת נר חנוכה שאפשר לעשותה על ידי שליח ואפילו הכי מברכין עליה להדליק ואיכא למימר דכיון דאמרינן בפרק במה מדליקין דצריך לאשתתופי בפרטי כיון שאינו יוצא אלא בשל עצמו הרי אין מצוה זו יכולה להתקיים על ידי אחר.

רבנו דוד פסחים ז: ד"ה ולכל הפירושים
ולכל הפירושים קשה המדליק נר חנוכה של חברו למה מברך להדליק, דהא לא סגי דלאו איהו מדליק. ולפי שיטתנו אף המדליק נר חנוכה לעצמו אינו ראוי לברך להדליק כענין שאמרנו באבי הבן. ויש לומר שמצות נר חנוכה ודאי אינה על ידי שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמנים והדליק בשביל חברו ודאי שלא עשה כלום ואינו ראוי לברך כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חברו, אבל אחר שהכין בעל הבית בביתו השמנים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו והוא שומע ויוצא ידי ברכה. שהברכה על עיקר ההדלקה היא רוצה לומר התקנת השמן והפתילות, שהדלקה בשמן ופתילות של חברו אינה כלום, ומעתה כשזה מדליק ומברך להוציא לזה שהוא שומע הוא עושה. אף בתפילין וציצית כך הוא הדין שיעשה הוא המצוה וחברו יברך לו להוציא ידי ברכה, שכל הברכות כלן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הפירות כדאיתא בסוף ראוהו בית דין. ואף על פי שכמה פעמים אדם מברך על נר חנוכה בביתו של חברו והוא אינו שם, הרי יש שם אשתו ובני ביתו שהמצוה שלהם ואיפשר להם לברך וזה בא ומוציאם ידי הברכה, אבל בבית חברו שאין שם אדם אינו יכול לברך.

הסבר הסוגיה

תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין... בית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך.

[ברייתא שבת כא:]

מצות נר חנוכה אומרת דרשני. מדוע רק אחד מבני הבית מדליק, האם המצוה מוטלת על כל אחד ואחד, והמדליק הוא השליח של שאר בני הבית, או שמא מצות נר חנוכה דומה למצות מזוזה, שהן חובות הבית, וכשיש נר בבית, כל הדירים בבית קיימו את מצותם. האחרונים דנים בשאלה זו. השפת אמת [ד"ה ובגמרא] מסתפק בהבנות הללו, והפני יהושע [ד"ה בגמרא] משלב ביניהן. לדעת הפני יהושע, המצוה היא מצוה על כל אחד ואחד, אלא

כיוון שקיום המצוה הוא בהדלקה על פתח הבית, סמוך לרשות הרבים, תיקנו חכמים את המצוה כאילו היא חובת הבית.

שתי ההבנות קשות. אם המצוה על כל אחד ואחד, מדוע תיקנו חכמים לכתחילה, לקיים את המצוה על ידי שליח? היכן ראינו שחכמים מתקנים מצוה בצורה כזאת? [הפני יהושע עונה על שאלה זו, אבל סברתו קשה, והוא עצמו נשאר בצ"ע]. אם המצוה היא חובת הבית, מדוע אכסנאי חייב בנר חנוכה. האם אכסנאי חייב גם במזוזה, הרי הוא יוצא במזוזה של בעל הבית?

המפתח להבנת מצות נר חנוכה נמצא בסוגיית אכסנאי. רב ששת [כג.] אומר שאכסנאי חייב בנר חנוכה. קשה, מדוע צריך לומר שאכסנאי חייב בנר חנוכה, פשיטא, הרי הוא חייב בכל המצוות. הר"ן [י. ד"ה אמר] והרא"ש [סי' י] עונים על שאלה זו. הר"ן אומר: "אורח אף על פי שאין לו בית דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה". לדעת הר"ן, היתה הוה אמינא שנר חנוכה הוא חיוב הבית, ואכסנאי פטור מהחיוב, קא משמע לן רב ששת שאכסנאי חייב בנר חנוכה.

הרא"ש מפרש בדרך שונה: "אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה ואינו יוצא בנרו של בעל הבית דלא הוי בכלל איש (ואשתו) [וביתו]". לדעת הרא"ש לא היתה הוה אמינא שאכסנאי פטור מנר חנוכה, ההוה אמינא היתה, שאכסנאי יוצא בנרו של בעל הבית, קא משמע לן רב ששת שכיון שאכסנאי אינו כלול במשפחת בעל הבית, אינו יוצא בנר של בעל הבית, "דלא הוי בכלל איש וביתו".

מהסברו של הרא"ש מתחדש לנו גדר מצות הדלקת נר חנוכה. שתי ההבנות שהעלנו בהסבר מהות המצוה אינן נכונות, המצוה איננה מצוה על כל אחד ואחד, ואיננה מצוה על הבית, מצות נר חנוכה היא מצוה על המשפחה. חכמים התייחסו למשפחה כיחידה אחת המקיימת את המצוה.

בהסברו של הר"ן, מובא רק מה היתה ההוה אמינא שאכסנאי פטור, הסבר מסקנת הגמ', שאכסנאי חייב, אינו מפורש בדבריו, ולכן צריך לפרש שהוא סובר אחת משלש ההבנות שראינו:

א. מודה לרא"ש, שחיוב נר חנוכה הוא חיוב על המשפחה [אפשרות זו אינה סבירה, שאם הר"ן סובר כך הוא היה צריך להסביר את ההוה אמינא כהסברו של הרא"ש].

ב. נר חנוכה היא מצוה אישית על כל אחד ואחד, ומסיבה כלשהי, חכמים תיקנו שבעל הבית מוציא את כל בני הבית ידי חובתם.

ג. נר חנוכה היא חובת הבית. חכמים תיקנו את מצות נר חנוכה כמצוה הדומה למצות מזוזה, אבל הם הוסיפו, שכל הדרים בבית חייבים להיות שותפים בנר.

להבנה זו נפקא מינה גדולה למעשה. לפי ההבנה שמצות נר חנוכה היא מצוה על כל אחד ואחד, ובעל הבית מוציא את בני ביתו מדין שליחות, יכולים בני הבית להתכוון לא לצאת בנרו של בעל הבית, ולהדליק בעצמם. לפי ההבנות שהמצוה היא מצוה על המשפחה, או שהמצוה חובת הבית, רק אחד מבני הבית יכול להדליק.

נפקא מינה זו, מביאה אותנו למחלוקת הפוסקים בדין המהדרין מן המהדרין. האם כל אחד מבני הבית מדליק או שרק בעל הבית מדליק.

הגמ' אומרת, שהמהדרין מדליקים נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין מוסיפים והולכים, ביום הראשון נר אחד, וביום השמיני שמונה נרות. נחלקו הראשונים בדין המהדרין מן המהדרין, האם הוא מתייחס לעיקר המצוה, או שהוא מתייחס למהדרין. ר"י [בתוס' ד"ה והמהדרין] סובר שדין המהדרין מן המהדרין מתייחס לעיקר המצוה. עיקר המצוה נר איש וביתו, והמהדרין מן המהדרין סוברים שאיש וביתו ידליקו נר אחד ביום הראשון, ושמונה נרות ביום השמיני. הרמב"ם [פ"ד הל' א-ב] חולק, ולדעתו פירוש המונח "מהדרין מן המהדרין", הידור המתוסף על גבי ההידור של המהדרין. המהדרין סוברים שבעל הבית מדליק נר לכל אחד ואחד מבני הבית, והמהדרין מן המהדרין סוברים שבעל הבית מדליק נרות כמספר אנשי הבית כפול היום היוצא. לדוגמא: כשאנשי הבית עשרה, בעל הבית מדליק ביום הראשון עשר נרות, וביום השמיני שמונים נרות.

המכנה המשותף של שיטת הרמב"ם ושיטת ר"י, שרק בעל הבית מדליק. מצות נר חנוכה היא מצוה על המשפחה או מצוה על הבית, ורק אדם אחד יכול לקיים את המצוה. המחלוקת בין הרמב"ם לבין ר"י היא רק מחלוקת בכמות הנרות, ואין כאן מחלוקת במהות המצוה.

יתירה מזאת, הרמב"ם [ה"ג] כותב שמנהג פשוט בכל ערינו שבספרד לנהוג כשיטת ר"י, אם כך נראה שהמנהג הקדום שנהגו בו בכל תפוצות ישראל, שבעל הבית מדליק ביום הראשון נר אחד וביום השמיני שמונה נרות, בין כשאנשי הבית מועטים ובין כשאנשי הבית מרובים.

המקור הראשון, לפני מיטב ידיעתי, המביא את המנהג שכל אחד מאנשי הבית מדליק, הוא המהרי"ל [שו"ת מהרי"ל סי' קמה].

בהסבר שיטת המהרי"ל, שהוא, כידוע, מנהג אשכנז, נחלקו האחרונים, מחלוקת הנובעת מההבנות במהות חיוב נר חנוכה:

רבי עקיבא איגר [שו"ת תנינא סי' יג] מפרש, שהחיוב ביסודו הוא חיוב על כל אחד ואחד, ובעל הבית מוציא את כולם מדין שליחות. שיטת המהרי"ל, שכל אחד יכול להתכוון שלא לצאת בנר של בעל הבית, וממילא הוא חייב בנר חנוכה מעיקר הדין.

ר' יצחק זאב סולוביצ'יק [חי' מרן רי"ז הלוי הל' חנוכה פ"ד ה"א] מפרש, ששיטת המהרי"ל זהה לשיטת הרמב"ם, שהנר הראשון הוא חובה, ושאר הנרות הם הידור מצוה. מחלוקתם האם ניתן לנתק בין המצוה לבין ההידור. הרמב"ם סובר שניתן לקיים את הידור המצוה רק ביחד עם עיקר המצוה, ולכן בעל הבית חייב להדליק את כל הנרות. המהרי"ל סובר שניתן להפריד בין ההידור לבין עיקר המצוה, ולכן כל בני הבית יכולים לקיים את הידור המצוה, ולברך עליו, לאחר שבעל הבית סיים את עיקר המצוה [הגרי"ז מוסיף שהרמב"ם והרמ"א נחלקו בדין זה גם לענין ציצין שאינם מעכבים את המילה].

רבי עקיבא איגר סובר שמצות נר חנוכה היא מצוה אישית על כל אחד ואחד, ור' יצחק זאב מסתדר היטב עם השיטה שנו חנוכה היא מצוה על המשפחה [עיין ברע"א ראייה שהרמ"א סובר כגרי"ז].

מסוגיית אכסנאי מתחדשים לנו שני דינים נוספים, המחדדים את הבנת מהות המצוה: א. השתתפות בפרוטה. ב. שליחות בנר חנוכה.

בסוגיית אכסנאי מתחדש דין השתתפות בפרוטה. לאור ההבנות השונות שלמדנו במהות מצות נר חנוכה, ניתן לתת לדין השתתפות בפרוטה שתי פרשנויות, פרשנות מצומצמת, ופרשנות נרחבת:

א. פרשנות מצומצמת. השתתפות בפרוטה הוא דין ספציפי באכסנאי בלבד. חיוב נר חנוכה הוא חיוב על המשפחה, אכסנאי אינו חלק מהמשפחה, אבל כיוון שהוא מתגורר בבית אחד עם בני המשפחה, הוא יכול על ידי פרוטה להחשב כבן משפחה, ולהצטרף להדלקתם.

ב. פרשנות נרחבת. השתתפות בפרוטה הוא דין כללי. אין חיוב שיהיה לאדם נר נפרד לעצמו, אלא מספיק שיהיה לו חלק בנר. ולכן המדליק מוציא ידי חובה כל אדם המשתתף עמו בפרוטה. הבנה זו עולה בצורה מפורשת מדברי רב שר שלום [בטור סי' תרעז] הסובר שאנשים רבים הגרים בבתי שונים בחצר משותפת, יכולים להצטרף לנר אחד, ואחד ידליק בפתח החצר, נר אחד לכולם.

לפי ההבנה שמצות נר חנוכה היא מצוה אישית המוטלת על כל אחד ואחד, ובעל הבית הוא שליח של בני ביתו להוציאם ידי חובה, הפרשנות הנרחבת היא הפרשנות המתבקשת. לפי ההבנה שמצות נר חנוכה היא מצוה על המשפחה, ניתן לומר, שכל משפחה חייבת בנר משלה, ואינה מצטרפת לנר של משפחה אחרת. דין השתתפות בפרוטה נאמר רק באכסנאי, והפרוטה מצרפת אותו לבני המשפחה.

שאלה נוספת הנשאלת בדין הצטרפות בפרוטה, האם אכסנאי רשאי להדליק לעצמו, והשתתפות בפרוטה היא רק קולא שהקלו עליו, או שאכסנאי אינו יכול להדליק לעצמו, והדרך היחידה שלו לצאת ידי חובה היא רק על ידי השתתפות בפרוטה.

גם שאלה זו תלויה בהבנות השונות במהות מצות נר חנוכה. אם החיוב הוא חיוב על משפחה, אכסנאי אינו חלק מהמשפחה, ולכן ודאי שהוא יכול להדליק לעצמו. אם החיוב הוא חיוב על הבית, וחובת בני הבית לדאוג לקיום החיוב, נראה שאכסנאי אינו יכול להדליק נר נוסף מעבר לנרו של בעל הבית.

הטור [סי' תרעח] כותב: "אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו ואינו יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגיי". מלשון הטור משמע, שאכסנאי יכול להדליק לעצמו. הבנה זו תואמת את שיטת הרא"ש, שחיוב נר חנוכה הוא חיוב על המשפחה.

מדין אכסנאי ניתן, לכאורה, להוכיח שניתן לקיים מצות נר חנוכה על ידי שליח. בעל הבית מוציא אכסנאי המשתתף בפרוטה ידי חובתו, משמע שכל אדם יכול להוציא את חברו ידי חובת המצוה, בתנאי שידליק בביתו של חברו [שהרי המצוה על פתח ביתו], ובשמן של חברו [השתתפות בפרוטה].

אולם, הוכחה זו תלויה בשתי הפרשנויות לדין השתתפות בפרוטה. לפי הפרשנות הנרחבת ההוכחה טובה. לפי הפרשנות המצומצמת, שרק אכסנאי יכול להשתתף בפרוטה, אין ראייה [אין ראייה אבל יכול להיות שהדין נכון]. השתתפות בפרוטה אינה מספיקה לאיש זה, אבל כשכל השמן של חברו, אחר יכול להדליק].

הראשונים במסכת פסחים [ז:] דנים בדין זה בעקבות דיון בנוסח ברכת המצוות. יש ברכות שמברכים אותן בלשון "על", "על המילה", "על השחיטה" ו"על ביעור חמץ". יש ברכות שמברכים אותם בלשון "ל", "להדליק נר של חנוכה", "להניח תפילין" ו"להתעטף בציצית". מסבירים רוב הראשונים, שמצוות שניתן לקיים על ידי שליח מברכים "על", ומצוות שלא ניתן לקיים על ידי שליח מברכים "ל". ההגיון בחלוקה זו ברור. משמעות הנוסח "אשר קדשנו במצותיו וציונו ל", שעושה המצוה מחוייב בעשייתה. שליח אינו מחוייב, ולכן הוא יכול לברך רק "אשר קדשנו במצותיו וציונו על", נוסח המבטא מצוה כללית שכל ישראל שייכים בה [לדוגמא: המוהל אינו יכול לברך "למול", שהרי אינו מצווה למול את בן חברו. הוא יכול לברך "על המילה", שהרי הוא נצטווה, ככל ישראל, במצות מילה].

מקשים הראשונים מדוע מברכים "להדליק נר של חנוכה", הרי, ניתן לקיים את המצוה על ידי שליח. מתרץ הרא"ש [סי' י]: "אע"ג דאפשר לעשות על ידי שליח אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס". הר"ן [ד. ד"ה ומיהו] מתרץ: "איכא למימר דכיון דאמרינן בפרק במה מדליקין דצריך לאשתתופי בפריטי כיון שאינו יוצא אלא בשל עצמו הרי אין מצוה זו יכולה להתקיים על ידי אחר". הרא"ש סובר שניתן לקיים את מצות נר חנוכה על ידי שליח, ואף על פי כן חכמים תיקנו לברך "ל", כיוון שהרגילות שכל אחד מקיים את המצוה בעצמו. הר"ן סובר שחכמים תיקנו לברך "ל", כיוון שאת יסוד המצוה לא ניתן לקיים על ידי שליח. שליח יכול לעשות את מעשה ההדלקה, אבל החיוב שנר יהיה דלוק בביתו, הוא חיוב אישי שלי מממוני, וחיוב זה אינו יכול להעשות על ידי שליח.

[אולי ניתן להסביר את מחלוקת הראשונים לשיטתם. גם הרא"ש וגם הר"ן סוברים שאדם זר יכול להדליק נר עבור חברו. הרא"ש סובר שמצות נר חנוכה היא מצוה על המשפחה, ומעשה ההדלקה הוא עיקר המצוה, ולכן לדעתו מצות נר חנוכה מוגדרת כמצוה שניתן לעשותה על ידי שליח. הר"ן סובר שחיוב נר חנוכה הוא לדאוג שיהיה נר דלוק בבית, ומעשה ההדלקה הוא רק היכי תמצא שיהיה נר דלוק, ולכן מצות נר חנוכה אינה מוגדרת כמצוה שניתן לעשותה על ידי שליח].

לרבינו דוד [ד"ה וכל הפירושים] שיטה שלישית. רבינו דוד סובר שמצות נר חנוכה היא מצוה שבגופו שלא ניתן לעשותה על ידי שליח כלל. לדעתו שליח יכול להדליק רק בתנאי שאחד מבני הבית עומד לידו ושומע את הברכות. רבינו דוד סובר, שכמו שחברי יכול

להניח תפילין על היד שלי, ולברך את הברכות ולהוציא אותי, כשאני שומע, ידי חובתי, כך חברי יכול להדליק נר חנוכה בביתי, לברך את הברכות ולהוציא אותי ידי חובתי.

סיכום

למדנו שלש הבנות במהות מצות נר חנוכה:

א. מצות נר חנוכה היא מצוה אישית על כל אחד ואחד, ובעל הבית הוא שליח של בני ביתו להוציאם ידי חובתם.

ב. נר חנוכה היא חובת הבית. כל בני הבית חייבים להיות שותפים במצוה, אבל יסוד המצוה הוא הבית, ולכן ניתן להדליק בבית נר אחד בלבד.

ג. מצות נר חנוכה היא מצוה על המשפחה.

בין ההבנות השונות נפקא מינות גדולות להלכה, נסכם את הנפקא מינות שעסקנו בהם [שימו לב: חלק מהנפקא מינות אינן הכרחיות]:

1. הסבר שיטת המהרי"ל במהדרין מן המהדרין. לפי ההבנה הראשונה, בני הבית אינם מתכוונים לצאת בנר של בעל הבית, ולכן הם חייבים בעיקר המצוה. לפי ההבנה השלישית [ואולי גם לפי ההבנה השנייה], בני הבית יצאו ידי חובת עיקר המצוה, על ידי בעל הבית, והם מברכים על הידור המצוה.

2. אכסנאי. לפי ההבנה הראשונה וההבנה השלישית אכסנאי יכול להדליק בעצמו. אם הוא רוצה הוא יכול להשתתף בפרוטה עם בעל הבית, ולצאת בהדלקה שלו. לפי ההבנה השנייה. אכסנאי אינו יכול להדליק בעצמו, הוא חייב להשתתף בפרוטה, ולצאת בהדלקה של בעל הבית.

3. הצטרפות בפרוטה. לפי ההבנה הראשונה, הצטרפות בפרוטה היא דין כללי בנר חנוכה. כל שני בני אדם הדרים במקום אחד יכולים להצטרף בפרוטה, ולהדליק נר אחד בלבד. לפי ההבנה השנייה והשלישית, ניתן לומר שדין הצטרפות בפרוטה הוא דין יחודי לאכסנאי בלבד [עייין פרי מגדים סי' תרעז, אשל אברהם אות ג, המסתפק בדין זה]. באות ח, הוא מביא שהלבוש והפרי חדש נחלקו בדין זה].

4. שליחות. לפי ההבנה הראשונה נראה ברור, שכל אחד יכול להיות שליח לחברו, ולהדליק נר במקומו [בתנאי שמדליק בבית החבר ובשמן שלו]. לפי ההבנה השלישית ניתן לומר, כשיטת רבינו דוד, שאין שליחות בנר חנוכה. אדם יכול להדליק לחברו, רק כשהחבר על ידו, ושומע את ברכותיו.

הלכה

השו"ע [סי' תרעא סע' ב] פוסק כרוב הראשונים, שרק בעל הבית מדליק, הרמ"א פוסק כמהרי"ל, שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו [מפסק הרמ"א בסי' תרעז סע' א, משמע שהוא סובר כהסברו של הגרי"ז (כך מדייק רע"א בתשובות תנינא סי' יג)].

בדין אכסנאי פוסק השו"ע [סי' תרעז סע' א] את דין הגמ', שאכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו משתתף בפרוטה עם בעל הבית. המשנה ברורה [סי' תרעז סק"ד] פוסק שאכסנאי צריך

לשמוע הברכות מבעל הבית. מוכח, שאכסנאי אינו יוצא ידי חובתו מדין "איש וביתו", אלא מדין שליחות. ומוכח, שהמשנה ברורה פוסק כרבינו דוד, ששליח מוציא רק אדם השומע את ברכותיו.

דין איש ואשתו זכה למעמד מיוחד במנהג אשכנז, בנר חנוכה. הרמב"ם פוסק שאם בני הבית עשרה מדליקים ביום הראשון עשרה נרות, וביום השמיני שמונים נרות. ההגיון הפשוט שמחשבים את כל בני הבית במנין, גם תינוקות בני יומן, וגם נשים ובנות. לפיכך למנהג אשכנז שכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו, ומקיים בעצמו את הידור המצוה, למרות שכבר יצא ידי חובת עיקר המצוה בנר של בעל הבית, אף נשים בכלל זה, ואף הן יכולות להדליק בעצמן ולקיים את ההידור [יתר על כן, אם נשים אינן מדליקות, לא הדליקו נרות כאנשי הבית, ולא קיימו את מצות המהדרין מן המהדרין].

הט"ז [סי' תרעו סק"א] אכן כותב, שאיש יכול לכוון שלא לצאת בנר של אשתו, ולהדליק בעצמו, וכנראה שגם אשה יכולה לכוון שלא לצאת בנר של בעלה, ולהדליק בעצמה. אולם המנהג באשכנז, מתקופת המהרי"ל היה, שנשים נשואות אינן מדליקות נר חנוכה, ויוצאות בנר של בעליהן. ההסבר למנהג הוא שאשתו כגופו, ולכן במנין אנשי הבית, איש ואשתו נמנים כאחד.

המהרי"ל [שו"ת סי' קמה] פוסק שאיש נשוי הנמצא בבית מדליק, ומוציא את אשתו ידי חובתה. כשהאיש מחוץ לבית הוא יכול לצאת בנר שמדליקה אשתו, אולם המנהג, שהוא מכוון שלא לצאת בנרה ומדליק בעצמו. גם תרומת הדשן [סי' קא] מתייחס לדין זה, ולדעתו "אשתו כגופו" לענין נר חנוכה, רק כשהם ביחד, אבל כשאינם ביחד, כל אחד מקיים את הידור המצוה בנפרד.

הרמ"א [סי' תרעו סע' ג] פוסק את המהרי"ל ותרומת הדשן להלכה, ואיש שאינו בביתו הרוצה להחמיר על עצמו ולהדליק, למרות שאשתו מדליקה בבית, רשאי להדליק. המשנה ברורה [סקט"ז] מביא, שעדיף שלא יברך אלא ישמע הברכות מאחר, או שיקדים וידליק לפני אשתו [את הפתרון האחרון, שיקדים וידליק לפני אשתו, לא זכיתי להבין. אם איש ואשה הם גוף אחד לענין נר חנוכה, אף אם הבעל מדליק לפני אשתו, לאחר שהיא מדליקה מתברר למפרע שברכותיו ברכות לבטלה].

נסכם להלכה את דין אדם שאינו נמצא בביתו:

למנהג אשכנז, שכל בני הבית מדליקים, הנמצא מחוץ לביתו מדליק, כפי שהוא מדליק בביתו. אם אינו יכול להדליק במקום בו הוא נמצא, הוא יכול לסמוך על בני ביתו שיוציאו אותו ידי חובת עיקר המצוה [אמנם בני ביתו אמורים להדליק נר נוסף בשבילו, כדי שיקיים את המהדרין מן המהדרין, אבל לא ראינו שנוהגים כך]. איש נשוי הנמצא מחוץ לביתו יכול להדליק בברכה, ועדיף שישמע ברכה מאחר.

למנהג ספרד, שרק בעל הבית מדליק, כל בני הבית הסמוכים על שולחן אביהם יוצאים בנר של בעל הבית, ואינם רשאים להדליק בעצמם.

בדין בני הבית היוצאים בהדלקה של בעל הבית, יש לשים לב לשתי נקודות חשובות:

א. רק בן הסמוך על שולחן אביו, יכול לצאת בהדלקה של אביו. לפיכך רווק המתגורר בנפרד, ומתפרנס בעצמו, חייב להדליק נר חנוכה, ואינו יוצא בהדלקה של אביו.

ב. הרמב"ם [פ"ד הי"א] והשו"ע [סי' תרעז סע' א] פוסקים: "אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו. אין לו בית להדליק עליו בו צריך להדליק במקום שנתארח בו". הרמב"ם והשו"ע אינם כותבים "אורח שאשתו או בני ביתו מדליקים עליו", אלא "אורח שמדליקים עליו בתוך ביתו", משמע שניתן להוציא אדם ידי חובתו רק אם מדליקים עליו בתוך ביתו [דין זה מפורש בתרומת הדשן סי' קא]. לפיכך בחור הנמצא בשיבה, והוריו נסעו מביתם, חייב להדליק בעצמו. אמנם ניתן לומר, כיוון שר חנוכה הוא מצוה על המשפחה, בני המשפחה מוציאים זה את זה ידי חובתם, אפילו כשהם אינם בביתם. לשון הרמב"ם והשו"ע מתייחס לאדם זר המוציא את האכסנאי ידי חובתו, רק אם מדליק עליו בבית האכסנאי. וצריך עיון למעשה.

הגר"ע יוסף [בילקו"י עמ' 231] פוסק שבן ישיבה אינו מדליק בעצמו, כיון שהוא יוצא בנר שמדליקים בבית המדרש, או שהוא מוגדר כסמוך על שולחן ראש הישיבה, ויוצא בנר של ראש הישיבה.

לא זכיתי להבין פסק זה. ישיבה אינה משפחה, והיא אינה בקטגוריה של "איש וביתו". כמו כן, בית המדרש ובית ראש הישיבה אינם בתיהם של התלמידים, ולכן נראה שכל תלמיד ישיבה שאינו סמוך על שולחן הוריו, חייב להדליק בעצמו.